

4. ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Πέρα από την αξιολόγηση του σχολικού βιβλίου *in vitro*, δηλαδή ως του κατ' εξοχήν διδακτικού μέσου για την επίτευξη των διδακτικών στόχων - και κατά συνέπεια για την υλοποίηση του αναλυτικού προγράμματος - πριν αυτό φτάσει στα χέρια του εκπαιδευτικού και των μαθητών, υπάρχει και η αξιολόγησή του *in vivo*, δηλαδή η αποτίμηση της εμπειρίας που έχουν εκπαιδευτικοί και μαθητές από τη χρήση του. Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα ευρήματα της έρευνας σχετικά με τη δεύτερη μορφή της αξιολόγησης, και συγκεκριμένα οι κρίσεις και οι εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών που έχουν διδάξει κατά το σχολικό έτος 2007/08 σε κάποια τάξη του δημοτικού τα προβλεπόμενα μαθήματα και έχουν χρησιμοποιήσει για το σκοπό αυτό τα προβλεπόμενα βιβλία. Η αξιολόγηση ενός σχολικού βιβλίου από τη σκοπιά του εκπαιδευτικού που το έχει ήδη χρησιμοποιήσει για τη διδασκαλία παρουσιάζει συγκεκριμένα πλεονεκτήματα έναντι της πιο αφηρημένης αξιολόγησης του ίδιου εγχειριδίου από πρόσωπα - ειδικούς ή εκπαιδευτικούς - που δεν έχουν εμπειρία διδασκαλίας του μαθήματος με τη βοήθεια του κρινόμενου βιβλίου. Η κρίσιμη παράμετρος που διαφοροποιεί αισθητά τις δύο αυτές μορφές αξιολόγησης μεταξύ τους είναι η αντίδραση των μαθητών απέναντι στο βιβλίο, η οποία στην πρώτη περίπτωση απουσιάζει ως γεγονός και μπορεί μόνον να εκτιμηθεί νοερά, ενώ στη δεύτερη υπάρχει και μπορεί να αποτιμηθεί ως εμπειρία. Αυτό σημαίνει ότι η εμπειρία του εκπαιδευτικού με το σχολικό βιβλίο ως διδακτικό μέσο, αλλά και το αναλυτικό πρόγραμμα ως πλαίσιο για τη χρήση του σχολικού βιβλίου, είναι αναπόσπαστο στοιχείο της διαδικασίας αξιολόγησής του - τουλάχιστον σε επίπεδο εκπαιδευτικής έρευνας, αν όχι και σε επίπεδο επίσημης, διοικητικού τύπου, αξιολόγησης¹.

Η παρουσίαση των ευρημάτων διαρθρώνεται σε έξι υποενότητες κάθε μία από τις οποίες αφορά τα σχολικά βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2007/08 για τη διδασκαλία ενός από τα έξι συνολικά μαθήματα τα οποία περιλαμβάνει η παρούσα έρευνα: Γλώσσα, Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος, Ιστορία, Φυσική, Γεωγραφία. Η παράθεση των ευρημάτων για κάθε υποενότητα οργανώνεται με τη βοήθεια τεσσάρων αξόνων, με κριτήριο το σημείο εστίασης της αποτίμησης του αξιολογούμενου βιβλίου κάθε φορά.

Ο πρώτος άξονας περιέχει τις κρίσεις των εκπαιδευτικών σε σχέση με πολύ γενικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες του διδακτικού υλικού που χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία ενός συγκεκριμένου μαθήματος, όπως η προσπελασιμότητά του από τη μεριά του μαθητή² και ο φόρτος των πληροφοριών που περιέχει³.

¹ Killus 1998, Hopf 1980.

² Με τον όρο αυτό εννοούμε τη δυνατότητα του μαθητή να αποκτά επαφή με το περιεχόμενο του βιβλίου και να δημιουργεί πρόσβαση στα περιεχόμενά του. Η πρόσβαση αυτή μπορεί να είναι εύκολη ή δύσκολη, να απαιτεί ελάχιστη, μεσαία ή ισχυρή παρέμβαση του δασκάλου. Ανάλογα με την απαιτούμενη εμπλοκή του δασκάλου ώστε να επιτευχθεί η πρόσβαση στα περιεχόμενα και τον νοηματικό κόσμο του σχολικού βιβλίου, αυτό παρουσιάζει χαμηλή, μεσαία ή μεγάλη προσπελασιμότητα. Βλ. ερωτήσεις B13 μέχρι B16 για το γλωσσικό μάθημα και, αντίστοιχα, C14 μέχρι C17 κ.ο.κ) για τα υπόλοιπα μαθήματα.

³ Η παράμετρος «φόρτος πληροφοριών» αφορά τουλάχιστον δύο τύπους πληροφοριακού φορτίου του σχολικού βιβλίου: το εύρος της διδακτέας ύλης, όπου το πρόβλημα εντοπίζεται στο μεγάλο πλήθος πληροφοριών στις οποίες εκτίθεται ο μαθητής, χωρίς οι εν λόγω πληροφορίες να εμφανίζουν κατ' ανάγκην δυσχέρειες κατανόησης, και το βάθος που ενδέχεται να χαρακτηρίζει την περιγραφή ή την ανάλυση μιας έννοιας, ενός γεγονότος ή φαινομένου. Με αυτή την έννοια, φόρτος πληροφοριών υφίσταται και όταν οι ενότητες του εγχειριδίου είναι περιορισμένες, αλλά οι λεπτομέρειες που περιλαμβάνουν οι ενότητες είναι υπερβολικά πολλές. Βλ. ερωτήσεις B17 μέχρι B20 για το γλωσσικό μάθημα και, αντίστοιχα, C18 μέχρι C21 κ.ο.κ) για τα υπόλοιπα μαθήματα.

Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει τις κρίσεις των εκπαιδευτικών γύρω από δώδεκα για το γλωσσικό μάθημα και δεκατρείς για τα υπόλοιπα μαθήματα επί μέρους πτυχές ενός βιβλίου, οι οποίες στο σύνολό τους αποτελούν κριτήρια για την αποτίμηση της ποιότητας ενός σχολικού βιβλίου⁴. Στις πτυχές αυτές περιλαμβάνονται, όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, η χρηστικότητα (μέγεθος, σχήμα, βιβλιοδεσία), η εικονογράφηση, η διάταξη του περιεχομένου, η γλώσσα του βιβλίου (π.χ. υπερβολικά απλό, υπερβολικά ακαδημαϊκό), ο επιστημονικός χαρακτήρας του βιβλίου (σφάλματα, ανακρίβειες, μονομέρεια, προκατάληψη)⁵, η διάταξη της ενότητας που διδάσκεται κάθε φορά, η μεθοδικότητα στην παρουσίαση της νέας γνώσης (π.χ. από το απλό στο σύνθετο), το επίπεδο δυσκολίας των παραδειγμάτων, το επίπεδο δυσκολίας των ασκήσεων, η προσαρμογή των περιεχομένων, των παραδειγμάτων και των ασκήσεων στα ενδιαφέροντα των μαθητών, η διαθεματικότητα, τα μηνύματα του βιβλίου απέναντι στη γλωσσική, θρησκευτική και πολιτισμική διαφορετικότητα⁶, και ο εξωραϊσμός της πραγματικότητας (ρεαλιστικές περιγραφές, εξωραϊσμένες περιγραφές)⁷.

Στον τρίτο άξονα ανήκουν ευρήματα σχετικά με την αξιολόγηση των σχολικών βιβλίων από την πλευρά των γονέων⁸, έτσι όπως την προσλαμβάνουν οι δάσκαλοι στην επικοινωνία που έχουν με τους γονείς γύρω από τα σχολικά βιβλία⁹.

Ο τέταρτος και τελευταίος άξονας οργάνωσης των ευρημάτων της παρούσας ενότητας αναφέρεται σε γενικότερα ζητήματα που σχετίζονται με την αξιολόγηση της προσωπικής εμπειρίας από τη χρήση του σχολικού βιβλίου για τη διδασκαλία (δημιουργική και ευχάριστη εμπειρία ή το αντίθετο) και με την αξιολόγηση της παρεχόμενης επιμόρφωσης σχετικά με τη χρήση και την αξιοποίηση του βιβλίου στη διδασκαλία¹⁰.

⁴ Ο καθορισμός των κριτηρίων ποιότητας ενός διδακτικού βιβλίου και εν γένει του διδακτικού υλικού για την υποστήριξη της διδασκαλίας ενός μαθήματος ενδέχεται να αποτελέσει αντικείμενο διοικητικών ρυθμίσεων, κυρίως όταν συγκροτούνται επιτροπές αποτίμησης της ποιότητας των σχολικών βιβλίων από τον εκπαιδευτικό οργανισμό. Υπάρχει, ωστόσο, και η παιδαγωγική πλευρά του ζητήματος, δηλαδή η προσπάθεια καθορισμού ανεξάρτητων (μη-κρατικών) κριτηρίων ποιότητας με βάση τις παιδαγωγικές και διδακτικές αντιλήψεις και το "παιδαγωγικό κλίμα" μιας εποχής. Σχετικά με την προβληματική των κριτηρίων ποιότητας των σχολικών βιβλίων βλ. Rauch/Tomaschenski 1993, Bausch 1999.

⁵ Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ανήκει σε εκείνους τους οργανισμούς στους οποίους προβλέπεται έλεγχος του κράτους στα σχολικά βιβλία, με την έννοια της επίσημης κρίσης και έγκρισής τους από όργανα που είναι εξουσιοδοτημένα για το σκοπό αυτό. Παρόμοιος έλεγχος σε επίπεδο επιστημονικής συμβατότητας, διδακτικής μεθοδολογίας και κανονιστικού κώδικα (αξίες, παραδοχές, "κανονικότητα") ασκείται από το κράτος και σε εκπαιδευτικά συστήματα χωρών με διαφορετική εκπαιδευτική ιστορία σε σύγκριση με την ελληνική. Βλ. Killus 1998 32 κ.ε., Jenkinson 1980.

⁶ Η προβληματική του σχολικού βιβλίου ως μέσου αναπαραγωγής και διαίωσισης αρνητικών στερεοτύπων είναι γνωστή (βλ. ενδεικτικά Σχολή Μωραΐτη 2007). Σε κοινωνίες με έντονη γλωσσική, θρησκευτική, εθνική και πολιτισμική ετερότητα, όμως, απαιτείται ιδιαίτερη φροντίδα ώστε τα σχολικά βιβλία να είναι απαλλαγμένα από αρνητικά στερεότυπα, αλλά και από αποσιωπήσεις πολιτισμικών κωδίκων και των εκπροσώπων τους (βλ. Council of Europe 2007).

⁷ Βλέπε ερωτήσεις B1 έως B12 για το γλωσσικό μάθημα και, αντίστοιχα, C1 έως C13 κ.ο.κ. για τα υπόλοιπα μαθήματα.

⁸ Η σχέση των γονέων με τα σχολικά βιβλία δεν έχει ακόμη μελετηθεί επαρκώς, παρότι κάτω από ορισμένες συνθήκες εκδηλώνονται εκ μέρους συγκεκριμένων ομάδων γονέων ισχυρές πιέσεις με στόχο τον προληπτικό έλεγχο ή την απομάκρυνση ενός εγχειριδίου, του οποίου το περιεχόμενο έρχεται σε σύγκρουση με την ιδεολογία των εν λόγω ομάδων πίεσης. Βλ. Jenkinson 1980.

⁹ Βλέπε ερωτήσεις B21 έως B22 για το γλωσσικό μάθημα και, αντίστοιχα, C22 έως C23 κ.ο.κ για τα υπόλοιπα μαθήματα.

¹⁰ Βλέπε ερωτήσεις B25 έως B28 για το γλωσσικό μάθημα και, αντίστοιχα, C26 έως C29 για τα υπόλοιπα μαθήματα.